

Eens in de twee, drie weken vragen we de sprankelendste geesten ons te gidsen door de cultuur waarvoor ze gevallen zijn. Take it away, Tom Tom.

Door **Hein Janssen**
Fotografie **Els Zweerink**

Met een brilletje

CV

Met zijn eerste verhalenbundel *Een slagerszoon met een brilletje brak* Tom Lanoye (Sint-Niklaas, 1958) in 1986 door. Onder diezelfde titel trad hij op in het theater met deze deels autobiografische verhalen. Zijn grote literaire succes begon met de roman *Kartonnen Dozen* (1991), waarna nog vele romans, poëziebundels, essays en toneelteksten volgden. In 2012 was Lanoye hoofdgast tijdens de Boekenweek in Nederland en schreef hij het Boekenweekgeschenk *Heldere Hemel*. Zijn theaterbewerkingen van Shakespeare (*Ten oorlog!*) en Tsjechov (*De Russen!*) hebben ook internationaal een groot publiek bereikt. In 2007 ontving hij de Gouden Ganzeveer voor zijn hele oeuvre, in 2010 de Gouden Uil Publieksprijs voor de roman *Sprakeloos* en in 2012 de prijs voor podiumkunsten van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde voor zijn toneelstuk *Atropa, de wraak van de vrede*.

Tom Lanoye, schrijver en artiest, is tussen de bedrijven door even terug uit Zuid-Afrika. Daar woont hij zo'n vier maanden per jaar. Meestal in de winter, tussen de Boekenbeurs van Antwerpen (november) en de Boekenweek in Nederland (maart) in. Midden in Kaapstad heeft hij er met zijn man René een huis. 22 jaar geleden werd hij verliefd op het land. Vanwege de zomer, de taal, de vriendschappen. En vanwege het rustpunt dat hij ervindt, dat alle hectiek weer een beetje in balans brengt.

Tom Lanoye is een druk man. Hij bemoeit zich met van alles en nog wat: de politiek in eigen land, de literatuur, het theater, Afrika, de homorechten in Rusland. Zo schreef hij eerder dit seizoen de protestbrief die door toneelspelers van Toneelgroep Amsterdam werd voorgelezen na afloop van de voorstelling *De Russen* in Sint-Petersburg. Hij lijdt, zegt-ie zelf, aan het Napoleon-complex (kleine mannen die flink van zich laten horen). Tussendoor schrijft hij bejubelde en goed verkopende romans (*Het Derde Huwelijk*, *Sprakeloos*, *Gelukkige Slaven*) en bewerkt hij beroemde toneelstukken (*Ten Oorlog!*, *Mefisto for ever*, *De Russen*). Vaak treedt hij ook zelf op – op het podium voelt hij zich thuis.

Lanoye (55) is een paar dagen in België, mede om interviews te geven voor zijn nieuwste project: een rigoureuze bewerking van Shakespeares *Hamlet*. In opdracht van Toneelhuis Antwerpen en Toneelgroep Amsterdam heeft hij het 'Stuk der Stukken' grondig aangepakt. Nieuwe titel: *Hamlet vs Hamlet*. Hoofdrol: Abke Haring, een actrice van 32 jaar, die voornamelijk in Antwerpen werkt. De première is half maart in Amsterdam.

'Huiwer? Nee, ik had alleen maar goesting om dat stuk grondig te bewerken. Ik ben een ►

1

Theater The Human Zoo
Regisseur Brett Bailey
Jaartal 2012 Foto Kurt van der Elst

► grote fan van *Hamlet*, begrijp me goed, en het was niet mijn bedoeling het origineel weg te schrijven. Integendeel: het is één groot eerbewijs geworden. Maar ik ben een bastaard, hè, het stuk is wel flink veranderd. Er zijn personages geschrapt of samengevoegd, nieuwe teksten geschreven, de schedel in het stuk levert een extra personage op. Ja, bij mij gaat aan het eind ook iedereen dood, maar wel heel anders.'

Een vrouw als de Prins van Denemarken, het gebeurde eerder, vooral als gimmick. Bij Lanoye is het een inhoudelijke keuze. 'Hamlet wordt vaak door een te oude acteur gespeeld, iemand die al in de 30 is. Dat is te oud: Hamlet is iets tussen een opstandige puber en een twijfelende student in. Is-ie nou gek is-ie nou niet gek? – dat is de vraag. Juist een androgyn iemand als Abke Haring kan die meervoudige ambiguïteit spelen. Zij is ook al in de 30, maar ze heeft iets leeftijdsloos en is dus heel geloofwaardig als jongen van begin 20.'

De titel *Hamlet vs (versus) Hamlet* verwijst naar het spiegelpaleis dat Lanoye in het stuk voor zich ziet. 'Mijn Hamlet gaat vooral een gevecht met zichzelf aan, met zijn eigen hersenpinsels. Hamlet is een iconische figuur, iemand die een enorme dadendrang en zin tot zuiverheid bezit, maar door zijn dubben en twijfel niet tot handelen komt. Hij is de jongvolwassene die op het punt staat een grote stap in zijn leven te zetten. Uiteindelijk zijn zijn woorden zijn enige daden. In mijn bewerking is de rol van Horatio, Hamlets vriend en steunpilaar, geschrapt. Dat maakt hem nog eenzamer.'

Opmerkelijk bij Lanoye is ook dat het stuk heel erg gaat over af luisteren en elkaar bespieden. 'Ik ben blij dat ik juist nu ben gevraagd

deze bewerking te maken, omdat af luister-schandalen zo actueel zijn. Dat is echt een kwestie van keepersgeluk. Wij worden steeds onzekerder: wie luistert wie af? En waar? En waarom? En wat wordt daarmee gedaan? In *Hamlet vs Hamlet* staat er altijd wel iemand ergens iets af te luisteren of te bespieden, waardoor je een heel claustrofobische sfeer krijgt. Dat is een belangrijk onderdeel van dat paranoïde spiegelpaleis.'

Tom Lanoye's inspiratiebronnen en favorieten zijn een afspiegeling van zijn eigen leven in twee uiteenlopende landen, een permanent wisselend verblijf tussen twee culturen en continenten in.

1.

Theater: The Human Zoo

'Een theaterproductie zoals ik nog niet eerder heb gezien. Gemaakt in Gent, gespeeld in Kaapstad door de broers Chokri en Zouzou ben Chika, twee Tunesische Belgen die op uitnodiging van de universiteit daar naartoe zijn gegaan. Het gaat over de zogenaamde mensenkijkdorpen die in de vorige eeuw in Europa van kermis naar kermis trokken. Dat waren dorpen die werden bewoond door uitheemse volkeren, waarnaar de Europeanen konden gaan kijken alsof ze naar de dierentuin gingen. Tijdens de wereldtentoonstelling in 1913 in Gent werd zo'n dorp bewoond door Senegalezen en Filipijnen. Maar zelfs in 1958 nog stond er zo'n dorp in Brussel, in de schaduw van het Atomium, bewoond door Congolezen.

2

Film Blue Jasmine
Regisseur Woody Allen
Jaartal 2013

Die moesten dan als het ware hun exotische, barbaarse gebruiken tentoonstellen. Half ontbloot, of gekleed in gewaden optreden voor mensen die nog nooit een gekleurde mens hadden gezien.

'Chokri heeft naar die mensendorpen in Europa zijn doctoraalstudie gedaan. Zijn voorstelling is gegoten in de vorm van de zitting van een Waarheidscommissie die daar onderzoek naar doet en allerlei getuigen oproept. Een paar weken geleden in Kaapstad heb ik dus zelf aan *The Human Zoo* meegedaan. Ik speelde de vertegenwoordiger van de Vlaamse literatuur en moest mijn collega Cyriel Buysse verdedigen, een sociaal bewogen auteur, de 'Vlaamse Emile Zola', maar die over die dorpen zwaar racistisch schreef.

'De voorstelling ontaardt uiteindelijk in veel gescheld, conflicten, baldadigheid die gewelddadig wordt, tot gêne van het nietsvermoedende publiek. Kortom: een grote chaos, als een geïmproviseerd jazzconcert. Het was een van mijn strafste ervaringen in het theater. Ik hoop echt dat die voorstelling ook in Nederland wordt gespeeld. Want ik weet bijna zeker dat er ook bij jullie dat soort kijkdorpen zijn geweest.'

2.

Film: Blue Jasmine – Woody Allen

'Een van de allerbeste Woody Allen-films ever, met een briljant scenario en een beestig goede Cate Blanchett als Jasmine. Hij toont de overmoed en de hardvochtigheid van de in zich-

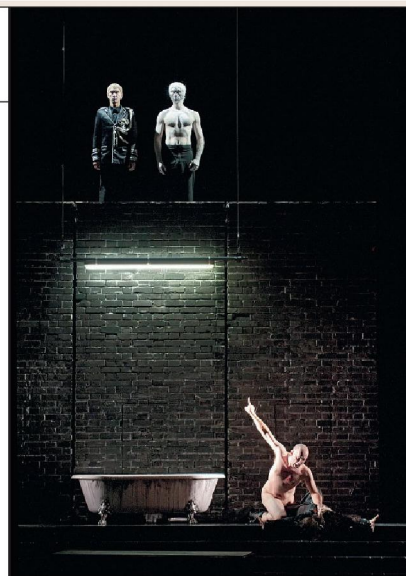
“

‘Wij worden steeds onzekerder: wie luistert wie af? En waar? En waarom? En wat wordt daarmee gedaan?’

3

Opera Ham-
let
Regisseur
Olivier Py
Jaartal
2013
Foto La
Monnaie /
de Munt

zelf gekeerde, materialistische, rijke upper class. Jasmine is het boegbeeld van de Nieuwe Rijken, maar wordt doordat haar man – een geweldige Alec Baldwin trouwens – financieel sjoemelt uiteindelijk het slachtoffer van de decadente zucht naar rijkdom. Normaal zou je zeggen dat niet zij, maar haar eenvoudige zus aan de crisis ten onder gaat, maar Allen draait dat om. Jasmine is ook een wreedaardig slachtoffer, die zelfs op het eind haar zus nog blijft vernederen. Ze weigert simpelweg haar harnas af te leggen, ze kan dat niet eens. Die scène waarin ze aan die twee jongetjes uitlegt dat als je ooit rijk bent je altijd goede fooien moet geven, is grappig en schrijnend tegelijk.

‘Het is interessant daarnaast ook *The Wolf of Wall Street* te zien, die ook over de crisis gaat. Ik ben groot fan van Martin Scorsese en Di Caprio speelt zijn rol fenomenaal, maar uiteindelijk heeft die film niet de helft van de diepte van *Blue Jasmine*. Het is een fraaie schelmenroman waarin de leegheid briljant in beeld wordt gebracht, maar die te weinig van de slachtoffers zichtbaar maakt. Door het uiterlijk vertoon schiet de pijn erbij in.’

3.

Opera: Hamlet van Ambroise Thomas, in regie van Olivier Py bij de Muntschouwburg Brussel.

‘Hamlet als opera met een happy end: hij gaat niet dood, maar wordt alsnog koning! Het is zo’n typische, 19de-eeuwse Franse *grand opéra*, die pas geleden bij de Munt in Brussel is geregisseerd door Chokri en Zouzou ben Chika. Olivier Py was directeur van het Odéon in Parijs en wordt dit jaar directeur van het Festival d’Avignon, toch zo ongeveer het meest prestigieuze festival van de wereld. Maar tegelijkertijd is hij ►

4

Beeldende kunst Coup Fatal
Maker Freddy Tsimba
Jaartal 2013
Foto Erik de Mildt

► ook travestie-artiest en treedt hij op als Miss Knife in de beste tradities van de klassieke travestie. Met repertoire van Edith Piaf en Kurt Weill, en een demasqué op het eind. Maar stijlvol hè, niet ordinar.

'In zijn regie van Hamlet maakt hij gebruik van een aantal van die travestiedingen. Een met veel mascara aangezette, vette knipoog die heerlijk tegen het libretto indruist. Het is absoluut een vorm van camp en kitsch, maar zo perfect uitgevoerd dat het bijna de enige manier is deze opera vandaag de dag nog op te voeren: totaal over de top.'

4.

Beeldende kunst: Freddy Tsimba

'Omdat de mensen in Congo en Kinshasa niet van brood en boeken alleen kunnen leven, heeft Jan Goossens, directeur van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg, in Kinshasa een internationaal theaterfestival opgezet. Goossens doet er alles aan om in zijn Brusselse theater ook de Afrikanen en Congolezen die in de hoofdstad van Europa wonen, binnen te halen. En hij is verliefd geworden op dat land. Er is daar intussen een grote intellectuele honger naar moderniteit, ook naar moderne beeldende kunst. Toen ik op dat festival in Kinshasa optrad, heeft Jan me kennis laten maken met Freddy Tsimba, een beeldend kunstenaar die runners op pad stuurt om voor hem blikken wegwerpvorken en messen te verzamelen en ook lege kogelhulzen.

'Zoals Jan Fabre werkt met kevers, zo werkt Freddy met afvalmateriaal dat symbolisch is voor Kinshasa: honger en oorlog, eten en dood. De binnentuin van de Belgische ambassade staat intussen vol met werk van hem. Tsimba werkt ook mee aan een project dat Alain Platel heeft gemaakt, *Coup Fatal*. Voor die voorstelling ontwierp hij een toneelgordijn gemaakt van kogelhulzen. Prachtig en onthutsend.

'Als wij vanuit onze Europese blik naar Afrika kijken, zien wij aan de ene kant dat exotische, die vergezichten van olifanten en savannes met goedlachse mensen, en aan de andere kant het barbaarse van een continent waarvan wij vermoeden dat het nooit wat wordt. Het idee om in een zo problematisch land als Congo moderne kunst te maken, zal vanuit Europa meewarig en afwijzend worden bekeken, vrees ik. Of het wordt Afrokitsch genoemd. Maar daarmee ontnem je deze mensen des te meer hun waardigheid en identiteit. Ik heb daar intussen veel kunst gezien, maar Freddy Tsimba steekt er met kop en schouders bovenuit. Wat hij maakt is in een woord: pakkend.'

5.

Literatuur: Curzio Malaparte (1898-1957), Italiaans schrijver.

'Mijn all-time icoon: Malaparte, een van de grote Europese literaire meesters van de voorbije eeuw. Een kruising tussen Luis Buñuel, Louis Paul Boon, Federico Fellini en An-

5

Literatuur Curzio Malaparte
Beroemd werk *De handleiding tot een staatsgreep*
Jaartal 1898-1957, publiceerde tussen 1931 en 1955

Foto Getty

6

Restaurant Ciro's
Gevestigd Antwerpen
Jaartal 1962 - 2008 en 2009 - heden

selm Kiefer, maar dan allemaal samen. Schrijver en oorlogscorrespondent, die van alles is geweest: communist, fascist, anarchist, futurist – en altijd op het verkeerde moment. In de bak beland, bevriend geweest met Mussolini en ruziegemaakt met Mussolini. Zijn *De handleiding tot een staatsgreep* werd zowel door links als door rechts verboden. Dat maakt hem ongrijpbaar en ongelooflijk interessant.

'In *La Pelle* (De huid) wordt de bevrijding van Italië als een besmetting beschreven, een besmetting die eigenlijk nog veel meer de moraliteit van de mensen aantast dan de bezetting zelf. Dat boek is een helletocht in het totale verlies van moraliteit. Men ging er toen te snel van uit dat als de oorlog eenmaal was geëindigd alle problemen waren opgelost en de wederopbouw kon beginnen. Maar er volgden een aantal jaren van grote malaise, waarin niet geklaagd mocht worden, omdat we nu eenmaal bevrijd waren. *La Pelle* veroorzaakte destijds een schok, maar nu, zoveel jaar later, krijgt Malaparte alsnog gelijk in 1945, dat briljante boek van Ian Buruma.

'Maar zijn beste boek vind ik toch altijd nog *Kaputt*. Daarin reist hij door Europa en wordt de Tweede Wereldoorlog gezien door de ogen van iemand die een gruwelijke Fellini en Kiefer tegelijk is. Vol bizarre tafereelen. Zo beschrijft hij hoe tijdens de inval van de Russen in Finland een kudde paarden in een meer moet vluchten. Ineens wordt het bitter koud en vriezen die paarden vast, alleen hun hoofden steken nog boven het ijs uit. De Finnen drinken heel de winter wodka en spelen schaak tegen die paardenhoofden aan. En ze weten: pas als de lente komt, zal de verrotting zich manifesteren.

'*L'Arcitaliano* (De aarts-Italiaan) zo heet een nieuwe biografie die binnenkort ook in het Nederlands zal verschijnen. Malaparte als archetypische Italiaan, nooit verlegen om het grote gebaar, nooit

te beroerd om achter vrouwen en drank aan te gaan, altijd discussiëren om tegendraads te willen zijn.'

6.

Restaurant: Ciro's in Antwerpen

'Restaurant Ciro's ligt aan 'den Boulevard', de Antwerpse binnenring, vlak bij het oude Justitiepaleis en is om twee redenen bijzonder: het eten en het interieur. Dat interieur bestaat uit verguld aluminium, wijnflessen in plastic mandjes, overal spiegels, lambrisering en messing lampenhouders. Je stapt als het ware in een tijdmachine rechtstreeks naar de gezelligheid van de zogenaamd lelijke jaren zeventig. Het eten is traditioneel: de klassieke, Belgisch-Vlaamse burgermanskeuken, waar je garnalenkroketten, waterzooi en Noordzeetong eet zoals het hoort. Ciro's is een begrip geworden in Antwerpen. Als je met je ouders van vakantie terugkwam, ging je daar Zeeuwse mosselen eten en biefstuk.

'Er werkte alleen maar vrouwelijk bedienend personeel, dames die met de zaak oud zijn geworden. Op een gegeven moment kwam de klad erin en is het gesloten. Maar de uitbater van de foyer in de Bourla Schouwburg, zelf een romantische Antwerpenaar, kon dat niet verkroppen en heeft de zaak opnieuw opgestart. Het is intussen een groot succes en ook gerenommeerd in artistieke kringen, vooral op zondagavond. Het is weleens gebeurd dat ik er Veerle Claus, de weduwe van Hugo, schilder Luc Tuymans en Tom Barman van DEUS tegenkwam.

'Ik ben lang kelner geweest in de restaurants van mijn broer, dus de Belgische keuken is mij heilig. Ciro's is nu ietsje culinairder dan vroeger, maar nog steeds geweldig goed: een keuken zonder ►

KEEPERSGELUK

In Tom Lanoyes' visie op *Hamlet* gaat het opmerkelijk genoeg vaak over afluisteren. In *Hamlet vs Hamlet* staat er altijd wel iemand ergens iets af te luisteren of te bespieden. 'Ik ben blij dat ik juist nu ben gevraagd deze bewerking te maken, omdat afluisterschandalen zo actueel zijn. Dat is echt keepersgeluk.'

7

Theater Monk
Regisseur Josse De Pauw
Jaartal 2012

Foto Kurt van der Elst

► schuimpjes en fusion, zonder escargots die naar saffraan smaken. Nog steeds staan de grote klassiekers op de kaart: goede frieten, kroketten zoals ze moeten zijn, konijn 'grand mère', profiteroles – *anyfuckin' thing*. En dan ook nog in grote porties. Ik ben niet altijd een traditionalist, maar ik ben wel blij dat dit bestaat.'

7.

Theater: Monk door Josse De Pauw

'Josse speelt in Monk een oude man, een soort monnik, die een afvinklijst maakt van zijn steeds groter wordende lichamelijke gebreken. Dat doet hij op livemuziek van drie jonge jazzmuzikanten, die een interpretatie geven van Thelonious Monk. Josse De Pauw is met die voorstelling langs allerlei theaters en culturele centra door heel België gereisd. Daar kwamen mensen op af die niet zo goed wisten waarnaar ze gingen kijken. Ze werden helemaal overrompeld door een muziekvorm die ze normaal gesproken op de radio zouden wegdraaien. Maar nu, live uitgevoerd, waren de meesten overonderd. Ik sprak Josse laatst en hij vertelde dat mensen soms na afloop met tranen in hun ogen naar hem toekwamen om zich af te vragen waarom het 65 jaar had geduurd voordat ze dit konden begrijpen. Monk verbindt de pure lol die hoort bij het maken van jazzmuziek, met de acteur zelf. Die het op zijn beurt dan weer heeft zijn over het goede leven, zijn ziektes, de aftakeling, het afscheid en de goesting die altijd

groot blijft, zeker nu hij weer een jonge vriendin heeft.'

8.

Muziek: Gregory Frateur, zanger van de Antwerpse band Dez Mona.

'Gregory Frateur is een zanger met een stem die je uit duizenden herkent, ergens tussen David Bowie, Klaus Nomi (wie kent hem nog?), Antony, Nina Simone en Tom Waits in. Hij is opgeleid als kapper, maar heeft nu een band om zich heen verzameld en kan echt alles met zijn stem. Ik heb Dez Mona vorig jaar op Pukkelpop gezien, waar ik al twintig jaar niet meer was geweest, omdat ik Gregory wilde hebben als zanger voor de boekpresentatie van *Gelukkige Slaven*. Daar hebben we aan het eind samen nog *O, happy slaves* gezongen, in plaats van *O, happy days*.

'Internationaal zou hij nu moeten doorbreken, maar tegelijk is hij ook zo authentiek, dat hij daar niet echt mee bezig is, denk ik. Gregory is een van de beste muzikanten van dit moment.

'Als je Dez Mona live ziet spelen, word je helemaal weggeblazen. Het nummer *Suspicion* moet je echt horen. Daarvan vindt zelfs Herman Brusselmans dat het een wereldhit is.

'Ik had hier trouwens ook Stromae kunnen noemen, die mixt ook allerlei stijlen maar hij is toch meer mainstream, en heeft het al helemaal gemaakt. Ik vind hem ook fantastisch, bovendien ziet hij er geweldig uit – een soort kruising tussen Obama en Kuifje, ook al om-

8

Muziek Dez Mona, Antwerpse band
Frontman Gregory Frateur
Actief vanaf 2003

Foto Alex Vanhee

dat hij vaak in korte broek optreedt. Heel Belgisch en tegelijk internationaal.'

9.

Thriller: Deon Meyer (1958), Zuid-Afrikaans schrijver.

'Mijn uitgever vroeg of ik de thriller *13 Uur* wilde lezen van de Zuid-Afrikaanse schrijver Deon Meyer, om daarna eventueel een quote te bedenken voor zijn nieuwe boek. Ik word daarvoor wel vaker gevraagd, maar meestal heb ik niet zo'n zin als leeslint dienst te doen. Ik ben het toch gaan lezen en het was fantastisch. Ik ben trouwens niet de enige die dat vindt, want *13 Uur* werd door *Vrij Nederland* uitgeroepen tot Thriller van het Jaar, en de rest van zijn werk wordt nu ook vertaald.

Het zijn min of meer politieke thrillers, maar niet pessimistisch. Zijn boeken zijn spannend, vol droge humor en ze tonen een scherp beeld van het huidige Zuid-Afrika. Meyer is hard, maar bluesy, niet blind maar toch verliefd – op het land, op de mensen, op hun noodlot. Hij kan snel situaties schetsen en de lezer op de juiste manier op het verkeerde been zetten.

'Zijn hoofdpersonages zijn vaak wat oudere, blanke politiemensen die de oude tijd hebben meegemaakt en in de nieuwe tijd hun positie moeten bepalen. Ja, ik heb intussen een quote geleverd voor zijn nieuwe boek. Binnen een paar jaar is hij een van de grote, internationale thrillerauteurs, daar ben ik van overtuigd.'

